

“Gelieve de kunstenaars niet in de billen te knijpen”

Door Jelica Novaković-Lopušina en Sven Peeters

De muziekcultuur in Servië steunt op een goede stem, die op een doorleefde passionele manier universele emoties kan vertolken. Maar met de opkomst van de turbofolk in de jaren tachtig verschoof de aandacht naar het uiterlijk van de artiesten. Wat is er overgebleven van de traditionele kafana-zangeres?

"Muziek is niet om naar te kijken maar om naar te luisteren", opmerkte de Servische winnares van het Eurovisie Songfestival aan de ietwat verbouwereerde Westerse pers. Hun verbazing gold voornamelijk de soberheid van haar act en haar a-seksuele uiterlijk. Wat haar zangkunst betreft was men aangenaam verrast. *De Standaard* noemde haar lied "hartstochtelijk", gezongen met "een passioneel hart, recht uit het territorium dat muzikaal wellicht het meest ontwikkeld is in Europa".

De vocale cultuur, die op de Balkan veel sterker leeft dan in West-Europa, steunt nu eenmaal op een goede

Rasechte wijven met prachtstemmen

sele emoties kan vertolken. Antropoloog Martijs van de Port ontkende tegen het einde van zijn onderzoek (*Het einde van de wereld. Beschaving, redeloosheid en zigeunercafés in Servië, Babylon, De Geus, 1994*) dat deze vocale cultuur stoelt op het primaat van het dionysische (in tegenstelling tot het apollonisch-rationele) dat sinds de oude Grieken de regio bepaalt: het lied als therapeutisch middel om het irrationele zo vreedzaam mogelijk te integreren in het dagelijkse bestaan.

Westerlingen kijken soms vreemd op als ze merken hoeveel liederen de Serviërs kennen en kunnen mee-

zingen. Voor elke gelegenheid, voor elke gevoelstoestand kan de Serviër uit zijn geheugenarsenaal een lied opdiepen en dat met gepast drama opvoeren. En wat is de uitgelezen plek om zich over te geven aan Dionysus? De kafana, natuurlijk, waar men zich kan onderdompelen in "de drevoudige bedwelming die men met rinkelend geld kan kopen: drank, vrouwen, zigeunermuziek", zo schrijft de Nederlandse Balkanreiziger A. den Doolaard in *De bruiloft der zeven zigeuners* (1939). En zo kunnen zangers en zangeressen en hun begeleidende muzikanten als vertolkers van authentieke emoties rekenen op veel respect van het Balkanpubliek.

Dat respect is echter dubbelzinnig: na de

roes komt namelijk de ontmochtering. Wat in de avond op een uitnodigende schone leek, wordt in het daglicht met het nodige projectievermogen afgedaan als hoer: van *pevačica* wordt ze gedegradeerd tot *pevaljka*. Niets ongebruikelijks want de heilige & de hoer is uiteindelijk het sterkste clichébeeld van de vrouw.

De vraag is nu of er (cyclische) veranderingen waarneembaar zijn in dit beeld van de kafana-zangeres. A. den Doolaard liet zich al pessimistisch uit over de teloorgang van de authenticiteit ten bate van de vorm: "Als je nu in Belgrado komt en je gaat naar een chique restau-

rant, dan staat er een juffrouw in brokaten gewaad met een naakt middenrif op een slappe manier wat liedjes te kwelen. Natuurlijk met microfoon. Voor de oorlog hadden zij geen microfoon nodig. De stemmen van de zangeressen droegen toen straten ver."

In de perceptie wordt de oorlog altijd gezien als een breekpunt. Hoewel oorlogen meestal in de naam van de vooruitgang worden gevoerd, is het opvallend hoe vaak de slogan "Voor de oorlog was alles beter" wordt gehoord. Ook vandaag de dag nog, al is het niet meer zo duidelijk welke oorlog men bedoelt. Het klopt dat het socialistische re-

gime de kafana-zangeres wilde omtdoen van haar dubbelzinnige faam en opwaarderen tot respectabele kunstenaar. Niet voor niets hing het volgende verbod in menig etablissement: "Gefelieve de kunstenaar niet in de billen te knijpen".

In veel gevallen had deze nieuwe preutsheid een meligheid tot gevolg die Den Doolaard, als liefhebber van hevige emoties, tegen de borst stuitte. Maar ook de socialistische tijd bracht op den duur een hele reeks rasechte wijven met prachtstemmen naar voren, waaronder de veel te vroeg overleden Silvana Armenuh met onvergetelijke hits

"Hits" van Cecca

zoals *Šta će mi život bez tebe, dragi* (Waarom een leven zonder jou, lieveling), die ook vandaag de dag door hippe jongeren worden nagezongen. En in navolging van Roger Vadim draaide men films zoals *Bog stvorio kafanski pevaci* (En God schiep de kafana-zangers).

De decadenite van het socialisme trad echter verrassend snel in door in verhoogd tempo de klemtoon te verschuiven van inhoud naar vorm. In de jaren tachtig ontstond het versmijnsel turbofolk, een hybride muziekvorm die oude, voornamelijk oriëntaalse folkmelodieën combineert met meer hedendaagse muziekelementen als de beat en de synthesizer. Turbofolk wordt vooral geassocieerd met een te snel verstedelijke plattelandsbevolking die in uiterlijk niet wilde onderdoen voor buitenlandse voorbeelden zoals Madonna en Cher. En dat berekent veel Franjes en ontbloze middenriffs. De mafiacultuur rondom Milošević maakte van deze *life style* een quasi eliteverschijnsel waardoor derde-rangs muziek de norm werd. Grappig genoeg kende ook deze richting enkele authentieke hoogtepunten zoals Lepa Brena, Nada Topčagić en Vesna Zmijanac.

Ondertussen zijn we weer een oorlog verder. Met de onheuse praktijken van de oorlogspartners was

Sponsormeisjes jaagden de Ceca-droom achterna

de hoer terug van weggeweest, om het even oneerbiedig te zeggen. De *fin-de-siècle*-turbofolk kon perfect gedijen in de criminele sfeer van de jaren negentig. Ceca, een tot turbobabe met turbotieten omgetuned boerenmeisje, trouwde met de oorlogsmisdadiger Arkan. Talloze *sponzor* of sponsormeisjes jaagden de Ceca-droom achterna om te ontsnappen aan de deprimerende, duistere realiteit van de Milošević-jaren. Ze lieten hun lijf verbouwen en gingen met hun gangstervriendjes dansen op de turbobolk in deslavovi, de drijvende discotheken van Belgrado, of de plaatselijke Silicon Valley, een nog steeds beruchte/beroemde uitgaansstraat in het hart van de Servische hoofdstad. Hun levenswijze is vergelijkbaar met die van de Amerikaanse gangsterrappers: gouden kettingen, dure wagens, wapens en schaars geklede meisjes. Tot frustratie van 'ernstige' muzik liefhebbers en etnische moraalridders ("Wat heeft dit met onze volksziel te maken?") verspreidde zich het turbobolkvirus over alle grenzen heen: Ceca en Seka, geen kafana-zangeressen meer maar splavovi-koninginnen, verkopen internationaal even goed als Heleen van Rooijen.

Berekent dit dat de vorm weer zelveert boven de inhoud? Met alle respect voor de vormen van bo-

vengenoemde dames is er gelukkig nog wat inhoud te bespeuren in het muzikleven van de Balkan. Die moet u beter niet gaan zoeken op de drijvende discotheken van Belgrado maar in kleine kroegjes van voorsteden en langs hoofdwegen. Of op etnomuziekfestivals. Daar kunt u nog genieten van authentieke stemgeluiden en gevoelens.

Misschien dat overwinningen zoals die van chanssonnière Marija Šerifović of de groeiende belangstelling voor nieuwe bewerkingen van oude liederen zoals die door Biljana Krstić of Damir Imamović een hedendaags antwoord zijn op de behoefte aan authenticiteit. Aangezien de echte kafana op sterfven na dood is, zal de vacante troon van de ziellavende kafana-zangeres door anderssoortige verpleegsters bezet moeten worden. Zolang namelijk liederen zoals *Jano dušo*, waarin de voorkeur gegeven wordt aan zang en dans boven bot materialisme, deel blijven uitmaken van het collectieve geheugen, zullen er vervolksters van die behoefte blijven bestaan.

Jelica Novaković-Lopušina en Sven Peeters zijn auteurs van het boek *Het kafana tribunaal, kroegverdragen van turbo tot retro*.

MAJE JANO

'Maje Jano
'Maje Jano, kolo da igrano,
'Maje Jano, 'maje dušo, kolo da igrano

'Maje Jano, konja da prodamo,
Da prodamo, Jano dušo, samo da igrano

Da prodamo, samo da igrano,
Da prodamo, Jano dušo, samo da igrano.

'Maje Jano, kuću da prodamo,
'Maje Jano, 'maje dušo, kuću da prodamo.

Da prodamo, samo da igrano,
Da prodamo, Jano dušo, samo da igrano.

KOM JANA

Kom Jana
Kom Jana, laten we de kolo

dansen,
Kom Jana, kom schat, laten we de kolo dansen

Kom Jana, laten we het paard verkopen,
Verkopen, Jana schat, enkel om

te kunnen dansen
Verkopen om te kunnen dansen

Verkopen, Jana schat, om te kunnen dansen
Verkopen, Jana schat, om te kunnen dansen

Kom Jana, laten we het huis verkopen,
Kom, Jana schat, laten we het

huis verkopen
Verkopen om te kunnen dansen

Verkopen, Jana schat, om te kunnen dansen
Verkopen, Jana schat, om te kunnen dansen